

18. Там само. – С. 149.
 19. Там само. – С. 119.
 20. Шерех Ю. Правда почуттів і спекуляція на почуттях // Шерех Ю. Не для дітей / Ю. Шерех. – Нью-Йорк : Пролог, 1964. – С. 168.
 21. Клейн И. Беломорканал. Литература и пропаганда в сталинское время. / И. Клейн. – НЛЮ. – 2005. – №1 (71). – С. 240.
 22. История заводов. Сборник. № 3/4 (11/12). – Б.м., 1934. – С. 117. – Цит. за: Клейн И. Беломорканал. Литература и пропаганда в сталинское время; Пер. с нем. // НЛЮ. – 2005. – № 1 (71). – С. 241.
 23. Эткин Е. Записки незаговорщика / Е. Эткин. – London : Overseas Publications, 1977. – Р. 257.
 24. Рильський М. Збір. творів: у 20-ти т. / М. Рильський. – К. : Наукова думка, 1988. – Т. 20. – С. 250.
 25. Там само. – С. 252.

Vira Ageyeva

A PSYCHOANALYSIS OF SOCIALIST-REALISM: MAKSYM RYLSKY'S LYRICAL POETRY OF THE PERIOD OF THE BREAK

The article analyzes M. Rylsky's poetry of the 1930s and 1940s. Under consideration are his strategies of socialist-realist writing, features of his encoded texts, which contain veiled references to biographical data and individual impressions and experience. Also noted is that not all of Rylsky's writing of the indicated period is socialist-realist.

Keywords: socialist-realism, psychoanalysis, poetry, period of the break, Maksym Rylsky.

УДК 82.0

Козлик І. В.

МЕТОДОЛОГІЧНІ РЕФЛЕКСІЇ СОЛОМІЇ ПАВЛИЧКО

Дослідження присвячено контекстному аналізу методологічно-теоретичних міркувань С. Павличко, втілених у її статті «Методологічна ситуація в сучасному українському літературознавстві».

Ключові слова: літературознавство, методологія, теорія літератури, історія літератури.

Системна рефлексія евристичного досвіду конкретного вченого – це не тільки одне з базових джерел історії певної науки як окремої дисципліни в її загальній структурі, а й провідний спосіб постійної і послідовної реалізації в її фаховій сфері власне методологічної роботи. Ця остання, як відомо, покликана забезпечити спадкоємний зв'язок в історичному розгортанні спеціалізованої пізнавальної діяльності. Тож така цілеспрямована системно-аналітична робота ніколи не втрачає своєї актуальності й вагомості.

Це стосується і літературознавства як науки в системі гуманітарних знання, зокрема наукового доробку Соломії Павличко. Його осмислення, звісно, не може обмежуватися окремими спорадичними спробами на кшталт однієї чи кількох статей і мусить охоплювати на різних рівнях усі

різновиди літературознавчих практик дослідниці. Тому ми зосередимося лише на критичній артикуляції певних засадничих міркувань, утілених у невеликій статті С. Павличко «Методологічна ситуація в сучасному українському літературознавстві». У цій праці оприявнилися методологічні орієнтації дослідниці, бо коли вона переймається станом теоретичного підґрунтя українського літературознавства, то фактично йдеться про його методологічний стан (сферу засобів, процедур, інструментарію літературознавчої роботи). З часу написання згаданої студії минуло вже понад 15 років, та порушені в ній проблеми належно не усвідомлено (а тим паче не розв'язано) дотепер.

Звернення С. Павличко до оцінки методологічного стану українського літературознавства

перебуває в руслі властивої світової науці про літературу ХХ ст. наскрізної тенденції до рішучої актуалізації загальної теоретико-літературної проблематики [див.: 1; 106–108]. Саме тому, що в цьому брали участь найрізноманітніші напрями і школи (від неопозитивістських до антипозитивістських), а провідну роль відігравали напрями не суто літературознавчі, теорію літератури стали репрезентувати як міждисциплінарну галузь, орієнтовану у своєму розвитку на глибинну взаємодію різних наукових дисциплін. Такий підхід спостерігаємо, скажімо, у літературознавчому структуралізмі [див., напр.: 2], в «колі Бахтіна», у представника Єльської школи деконструктивізму, американського літературознавця П. де Манна [див.: 3].

Водночас концентрація теоретико-літературної проблематики у відмінних за галузевою належністю фахових сферах набуває принципово методологічного значення, отримує суто практичне спрямування, зосереджуючись на питанні про теоретичні засади і засоби рефлексивного аналізу літературної практики й історико-літературного досвіду, стосується спеціальної методології практичних літературознавчих дисциплін і передусім історії літератури й літературної критики. Саме в цьому розумінні, на наше переконання, слушні думки С. Павличко щодо необхідності «теоретичного оздоровлення» українського літературознавства, під яким розуміється не миттєве звільнення його від усіх наявних проблем, а систематична діяльність, у процесі якої мають реалізуватися «поширення теоретичних можливостей нашої науки, її багатоголосне теоретичне звучання, її внутрішня, як сказав би Бахтін, діалогічність» [див.: 4; 487].

Неодмінною умовою такої роботи, виходячи з логіки й спрямовання міркувань С. Павличко, є створення в літературознавчій науці специфічної атмосфери шляхом поєднання методологічної толерантності зі здоровим критицизмом, без якого, за словами дослідниці, «неможлива жодна теорія» (і додамо – жодна методологія). Підтвердженням цього є ставлення С. Павличко як до радянського літературознавства, так і до західних теорій. Стосовно першого вона пише, що «донедавна українське радянське літературознавство мало нібито спиратися на ідеї марксизму з його соціальним релятивізмом, хоча насправді цього не відбулося» [4; 486]. Говорячи про психоаналіз у сфері науки про літературу, цитує «знаменитий вислів» австро-англійського економіста і філософа ХХ ст. Ф. А. фон Гаєка: «наші нащадки назвуть нашу епоху часом забобнів, пов'язаних головним чином з іменами Карла Маркса і Зигмунда Фрейда» [4; 487]. Щодо феміністичної критики, яку С. Павличко вважала «найбільш перспективною течією серед

тих, що аналізують зміст», читаємо: «...не будемо забувати про її межі, за якими закінчуються продуктивні ідеї й залишаються банальні і вторинні політично забарвлені лозунги» [4; 488]. Єдине з чим не можна погодитися із С. Павличко, це її однозначно негативна оцінка літератури соціалістичного реалізму, якій, на її думку, місце виключно «в історичному, а може, навіть в психіатричному музеї» [4; 484]. Гадаю, що гносеологічно значно продуктивнішою є позиція А. Синявського, висловлена ще 1957 р. у статті «Що таке соціалістичний реалізм» [див.: 5].

Прикметним з погляду зазначеної умови різновекторного «поширення теоретичних можливостей» науки про літературу є і заклик С. Павличко «переглянути історію літератури й літературну історію на основі... певної філософії» [4; 486]. Цей заклик, у якому вона підтримує перетцівське розрізнення між *літературною історією* (Litteraturgeschichte, histoire littéraire), котра «охоплює все написане певною мовою, містить відомості про авторів і пам'ятки», та *історією літератури* (Geschichte der Litteratur, histoire de la littérature), тобто «внутрішньою історією літератури» [див.: 6; 91], зовсім не означає, що якась «певна філософія» має стати єдиною методологією літературознавства взагалі. Невипадково С. Павличко цілком свідомо не береться відповідати на запитання: «Якою має бути ця філософія?», добре розуміючи, що «стан справ у сучасній філософії... характеризує криза» і що «всі філософії... мають вразливі сторони» [4; 486, 487]. Такий заклик означає лише те, що вироблені певними філософськими напрями чи школами ХХ ст. світоглядні ідеї і способи аналізу літературних явищ (загалом – коди, як сказав би структураліст) має бути застосовано на новому для них матеріалі української літератури, причому не для того, щоб отримати додаткове підтвердження своєї чинності, а щоб відкрити в самому цьому матеріалі нові інтерпретаційні пласти – «ще не відкрити українську літературу» [4; 488]. «Ми, звичайно, не знайдемо в ній (українській літературі. – І. К.) нових творів, але, відкинувши пафос, риторику й іконопоклонство, проаналізуємо її мову, її внутрішню логіку, діалектику боротьби в ній різних ліній і традицій» [4; 488].

Однак, на нашу думку, це неможливо здійснювати, дотримуючись давно застарілих гносеологічно-евристичних парадигм мислення, які й тепер обстоює частина представників академічного літературознавства, коли зокрема: – теорію літератури ототожнювати із «повзучою схематизацією багатогранних і багатшарових текстів», – а саме так номінують літературну теорію прихильники позатеоретичного літературознавства;

- і далі протиставляти історію літератури теорії літератури;
- не визнавати на практиці принципового значення в літературознавчому дослідженні його власне методологічного і теоретичного підґрунтя (категоріальний апарат, аналітичний інструментарій, теоретичні моделі і схеми тощо), мотивуючи таку позицію вимогою «не змішувати історико-літературного і теоретичного дискурсів»;
- щодо літературознавства як науки говорити про якусь можливість «покладатися на засади, традиції, критерії власної національної системи цінностей» без обопільної кореляції з європейським і світовими контекстами. А така кореляція знову ж вимагає здійснення певної методологічної й теоретичної роботи. На нашу думку, лише рішуче подолання літературознавством перелічених мисленевих рецидивів дасть змогу репрезентувати не тільки «ще не відкриту українську літературу», про що писала С. Павличко, а й себе як реальних і повноправних (а не риторичних чи формальних) учасників світового культурного діалогу.

На тлі означеної ситуації в українському літературознавстві злободенно звучать слова С. Пав-

личко: «Бракує добрих історій, добрих біографій, описових, ґрунтовних, так званих “не теоретичних” досліджень окремих періодів. Але останні не з’являться, якщо не з’являться нові теоретичні (методологічні. – І. К.) підходи, інструменти досліджень, не виробиться новий понятійний апарат. *Можлива нетеоретичність літературознавчого твору – міф*» [4; 485; курсив наш. – І. К.].

Насамкінець варто зазначити, що не лише С. Павличко розглядала методологічний стан українського літературознавства. Окремі (несистемні) спроби знаходимо і в інших українських літературознавців – представників різних поколінь учених, відмінних за своїми науковими вподобаннями та світоглядними позиціями. Проте сам факт періодичної появи публікацій на цю тему не тільки засвідчує можливість зацікавлення українських літературознавців проблемами методології та теоретичних засад власної наукової діяльності, поступово окреслюючи коло їх подальшого компетентного обговорення, а й артикулює й об’єктивує ті світоглядні тенденції, на співіснуванні і зіткненні яких реально функціонує сучасна українська літературознавча свідомість.

1. Козлик І. В. Теоретичне вивчення філософської лірики і актуальні проблеми сучасного літературознавства : монографія / І. В. Козлик. – Івано-Франківськ : Поліскан; Гостинець, 2007. – 591 с.
2. Лотман Ю. М. Анализ поэтического текста. Структура стиха / Ю. М. Лотман. – Л. : Просвещение, 1972. – 272 с.
3. Ман П. де. Опірність теорії / П. де Ман // Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – 2-ге вид., доп. – Львів : Літопис, 2002. – С. 642–659.
4. Павличко С. Методологічна ситуація в сучасному українському літературознавстві / С. Павличко // Павличко С. Теорія літератури / С. Павличко / передм. М. Зубрицької. – К. : Основи, 2002. – С. 483–489.
5. Перетц В. Н. Из лекций по методологии истории русской литературы. История изучения. Методы. Источники / В. Н. Перетц. – К., 1914. – 496 с.
6. Терц А. (Синявский А.). Что такое социалистический реализм / А. Терц (А. Синявский) // Лит. обозрение. – 1989. – № 8. – С. 89–100.

Igor Kozlyk

SOLOMIYA PAVLYCHKO'S METHODOLOGICAL REFLECTIONS

The article deals with a contextual analysis of S. Pavlychko's theoretical considerations as reflected in her article "The Methodological Situation in Modern Ukrainian Literary Criticism".

Keywords: literary criticism, methodology, literary theory, history of literature.